

Four Theories of the Press Boken som vägrar bli presshistoria

ELIN GARDESTRÖM

Abstract

I artikeln diskuteras boken *Four Theories of the Press* skriven i USA 1956, med fokus på dess verkningshistoria. Bokens fyra modeller för relationer mellan pressen och olika samhällssystem har etablerats som en form kanon och framförallt förts vidare i läromedel riktade mot blivande journalister och medievetare. På senare år har *Four Theories* mött internationell kritik, bland annat för att den var en amerikansk ideologiexport under det kalla kriget. Användningen av *Four Theories* i Sverige, främst i läromedel, redovisas. Detta är intressant eftersom det system med en partipress som tidigare fanns i Sverige inte behandlas i boken. Slutligen diskuteras varför de fyra ”teorierna” har haft en sådan förmåga att bita sig kvar som verksamma universella modeller, trots att den historiska era i vilken de producerades sedan länge är förbi. Artikelförfattaren argumenterar för att boken bör befrias från alla anspråk på att kunna förklara nutida förhållanden och istället behandlas som presshistoria.

Keywords: pressideologi, pressteori, presshistoria, läromedel, journalistutbildning, kalla kriget.

Introduktion

I det kalla krigets skugga skrev tre amerikanska forskare boken *Four Theories of the Press*. De utvecklade fyra normativa modeller om hur pressen kan fungera i ett samhälle, från den fria pressen till den auktoritärt styrda.¹ Dessa modeller från 1950-talet har levt kvar med en oanad seghet, trots många försök att begrava dem. De presenteras ofta lösgjorda från sin källa, som ett slags självklara utgångspunkter för att förstå pressens roll i olika samhällssystem.

Även i Sverige har modellerna genom åren traderats och förvånande nog återupprepas de än idag, främst i studentlitteratur riktad mot blivande journalister och medievetare. I USA där modellerna haft en än mer dominerande ställning finns sedan många år en stark kritik av *Four Theories* som en ideologiprodukt av det kalla kriget. I denna artikel vill jag beskriva bokens verkningshistoria och diskutera varför modellerna inte kan lämna oss.

Ett samhällssystem med täta kopplingar mellan politiska partier och pressen som tidigare existerade i Sverige beskrivs inte i *Four Theories of the Press*. Ändå är det uttalade syftet med boken att studera de grundläggande sociala och politiska strukturerna i olika samhällen för att utifrån detta förstå hur landets press fungerar. Pressen är en reflektion av det samhälle där den existerar är en grundtanke.² Medieforskaren James Curran, professor vid University of London, menar i *Media and Power* från 2002 att det kanske mest uppseendeväckande med boken är just hur lite de tre begåvade författarna ansåg att de behövde

veta om världen. De hade kunskap om den tidiga engelska pressen, om amerikansk och sovjetisk press men visste lite om andra mediasystem. Ändå utarbetade de modeller som de ansåg var universellt giltiga. Att dessa teoretiska modeller sedan bitit sig fast i över 40 år anser Curran är ett mysterium.³ I USA var *Four Theories of the Press* ett standardverk inom utbildningen av journalister och media- och kommunikationsvetare sedan slutet av 1950-talet.⁴ En omvärdering av boken har gjorts på 1990-talet och den har både prisats för sina kvalitéer och använts som slaggpåse. Många medieforskare har stängats mot de fyra teorierna, kompletterat dem, avvisat dem och försökt begrava dem.⁵

Four Theories of the Press skrevs ursprungligen för att ingå i en studie om pressens ansvar som det nationella amerikanska kyrkorådet initierade. Den gavs ut första gången 1956 av University of Illinois Press och blev en bästsäljare med rekordupplagor som översattes till många andra språk.⁶ Författarna var verksamma vid universitetets journalistutbildning. Wilbur Schramm hade under andra världskriget arbetat med informationsfrågor inom försvaret. Parallellt med sitt arbete på University of Illinois var han konsult för det amerikanska flygvapnet och för den amerikanska arméns forskningsanstalt i frågor som rörde psykologisk krigsföring. Schramm kom att bli en framgångsrik forskare som utvecklade flera egna kommunikationsmodeller och som byggde upp forskningsinstitut för masskommunikation vid flera universitet. Fred S. Siebert var ursprungligen jurist och arbetade även som journalist innan han anställdes vid universitetet i Illinois. Han hade goda kontakter med tidningsföretagen som också delfinansierade hans forskning om den tidiga engelska pressen. Siebert kom att få en inflytelserik roll när journalistutbildningar skapades vid amerikanska universitet. Den tredje författaren, Theodore Petterson, var en tidigare elev till Siebert.⁷

De fyra modellerna

Four Theories har fyra kapitel: ”The Authoritarian Theory”, ”The Libertarian Theory”, ”The Social Responsibility Theory” och ”The Soviet Communist Theory”. På svenska har detta kommit att översättas till att det handlar om olika pressideologier eller modeller: Den auktoritära pressideologin, den liberala pressideologin eller den frihetliga modellen, den sociala ansvarmodellen eller ansvarsideologin och den marxist-leninistiska pressideologin.

Vad menar då författarna med de olika modellerna? Kapitlet om ”The Authoritarian Theory” handlar om en tid, från boktryckarkonstens uppkomst och två hundra år framåt, då tryckta alster och offentliga meningar undertrycktes av staten och makten i Europa. Författaren till detta kapitel, Fred S. Siebert, behandlar även mer samtida samhällen där han menar att en liknande repression pågick. De filosofer som anförs som stöd för denna auktoritära syn är Platon, Machiavelli, Hobbes och Hegel. Den sist nämnda, Hegel, var den Siebert ansåg la grunden för uppkomsten av samtida auktoritära samhällen behärskade av kommunism, nazism och fascism.⁸ Enligt Siebert var dessa exempel på moderna auktoritära pressideologier. I kapitlet ges en gedigen genomgång av censur och repression av tryckfriheten i England på 1600-1700-talet.

Det andra kapitlet, ”The Libertarian Theory”, är även det skrivet av Siebert och handlar om upplysningen, den borgerliga frigörelsen och liberalismens framväxt med dess press. I denna tid utvecklades tron på en västeuropeisk individ som kunde tänka rationellt. Med hjälp av Milton, Locke, Mill och Jefferson beskriver författaren utvecklingen i England och i ett USA i vardande. I dessa samhällssystem skapades en från staten oberoende press. Pressen hade en granskande funktion, en fri diskussion fick förekomma

och individerna ansågs kapabla att hantera de olika åsiktsyttringar som kom till uttryck. Pressen var en marknadsplats för såväl idéer som varor. Vad författaren beskriver är den liberala pressens tillblivelse, dess näringsfrihet och yttrandefrihet i förening, något som liknar det skeende som Jürgen Habermas har kallat en borgerlig offentlighet men utan att omfatta Habermas kritik av densamma. Siebert beskriver hur pressen blir del av ett demokratiskt samhällssystem. Författaren går kort in på de brister denna pressmodell har haft vid de två världskrigen då självreglering och censur ibland varit nödvändig.¹⁰

Den tredje modellen som lanseras i boken är den sociala ansvarsmodellen, som till skillnad från de två föregående handlar om en mycket kort historisk period, ungefär 20-30 år före och efter det andra världskriget. Den är starkt knuten till den diskussion som fanns internationellt efter andra världskriget om pressens ansvar. Krigets erfarenheter av medier som megafoner i diktaturer spelade in men även den tilltagande kommersialiseringen av pressen. Ambitionen var att försöka förena pressfriheten med ett socialt ansvarstagande. Både i England och USA diskuterades detta. I England tillsattes 1947 ”The Royal Commission on the Press” för att behandla problem med ägarkoncentrationen inom pressen. I USA fanns ”Commission on Freedom of the Press”, även kallad Hutchins-kommissionen, en privat initierad kommission skapad 1942 som efter andra världskriget gav ut rapporter om pressens situation och relationer till stat och medborgare. Det fanns oro över att pressen blivit koncentrerad till ett fåtal starka ägare, att endast en liten elit fick komma till tals. Därför diskuterade kommissionen pressfrihetens gränser och när statliga ingripande skulle kunna komma ifråga för att försäkra sig om att pressen skulle tjäna allmänna intressen.¹¹

Theodore Peterson låter Hutchins-kommissionens rapporter bli en grundplåt för sin teori om pressen. Han har tolkat den som en vidareutveckling av den liberala modellen. Den nya tiden krävde ett större ansvarstagande från pressen för det samhälle som den verkade i. Pressen skulle omfattas både av negativ och av positiv frihet. Den skulle vara fri från tvång men inte från krav, fri att nå de mål som bestämdes av dess känsla för etik och samhällets behov.¹² Genom *Four Theories* stora genomslag är det Petersons tolkning av Hutchins-kommissionens slutsatser som har fått spridning, en tolkning som inte alltid har stöd i de ursprungliga rapporterna.¹³

Den sista teorin ”The Soviet Communist Theory” är skriven av Wilbur Schramm. Redan i inledningen av *Four Theories* slås det fast att Sovjet har en auktoritär pressideologi men det sovjetiska presssystemet förlänas ändå ett eget kapitel. Schramm menar att deras modell skiljer sig från andra auktoritära system genom att pressen ses som en del av agitationen för att åstadkomma en världsrevolution. Pressfriheten handlar om partiets frihet att förverkliga kommunismen. Den andra skillnaden är att staten har monopol på all nyhetsförmedling. I andra auktoritära system finns privat ägda tidningar. Tidningarna i Sovjetunionen är små, redaktionerna har få anställda och de är inte fokuserade på att producera snabba nyheter. Det finns inga annonser och inga vinstintressen, konstaterar Schramm, allt är centralt planerat. Författaren jämför den sovjetiska pressen med pressen i Nazi-Tyskland och i USA.¹⁴

Internationell kritik

Syftet med att kort presentera vad som står i *Four Theories* är att de fyra modellerna ofta skiljs från sitt ursprung och sammanhang. De har kommit att leva sitt eget liv oberoende av sina skapare. Kent Asp, professor i journalistik och masskommunikation, beskriver hur läroböcker och vetenskaplig litteratur med självklarhet utgår från de fyra

modellerna när pressideologier behandlas: ”De har något olyckligt kommit att bli de i stort sett enda teorierna på området.”¹⁵

I USA har *Four Theories* i ännu högre grad traderats. Sedan 10-15 år tillbaka pågår här en diskussion av dess innehåll. Att boken är ett begåvat försök att beskriva pressens samhällsroller är många ense om, däremot kritiseras utgångspunkterna och slutsatserna. University of Illinois gav 1995 ut *Last Rights: Revisiting Four Theories of the Press*. John C. Nerone blev redaktör för ett grupparbete som åtta forskare bedrev för att beskriva och förhålla sig till universitetets bestseller. *Last Rights* går systematiskt igenom *Four Theories* och försöker förstå dess verkningshistoria och dess stora inflytande på hur man undervisar och tänker om pressens frihet. Nerone och medförfattarnas projekt var att sätta in boken i sin historiska kontext, som en produkt av det kalla kriget. De kritiserar den för dess ideologiska rigiditet och självklara utgångspunkt i amerikansk marknadsliberalism. De menar att utgångspunkten för *Four Theories* är att pressen är fri bara staten inte lägger sig i, detta utan att tillräckligt beakta marknadskrafter, mediaägare och andra aktörer. Pressfriheten ses som en klassisk liberal individuell frihet när den press som ska förvalta denna frihet i själva verket är en institution.¹⁶

Nerone *et al.* anser inte att man kalla alla bokens fyra modeller för teorier. Den auktoritära ”teorin” anser de är en grov förenkling av ett historiskt skeende. Den sociala ansvarsmodellen och den marxist-leninistiska modellen är snarare beskrivningar av politiska realiteter i samtiden. De ser valet att utforma just en sovjetisk pressteori i motsats till en fri värld som en del av den tidens amerikanska politiska klimat. Vad de mer kommer fram till är att författarna till *Four Theories* försöker utveckla fyra modeller utifrån en enda – den liberala pressideologin. Resultatet blir snarare att försöka legitimera den som den enda rätta vägen. Denna legitimering var viktig gentemot Sovjet och Europa men även nationellt för journalistutbildningarna i USA. Det marknadsliberala systemet var också det som de framtida journalisterna skulle fostras in i.¹⁷

Till kritikerna har andra medieforskare sällat sig, som tidigare nämnde James Curran. Även auktoriteten Denis McQuail, professor i masskommunikation och författare av många standardverk inom medie- och kommunikationsvetenskap, ansluter sig till den kritik som Nerone *et al.* framför: Det handlar egentligen bara om en teori, den liberala teorin som under kalla kriget var en lämplig amerikansk ideologisk exportprodukt. Den blir en del av historien om kampen mellan den fria och ofria världen.¹⁸ Medieforskaren Colin Sparks påpekar att den sovjetiska pressmodell som beskrivs i *Four Theories* är djupt felaktig. Lenin uttryckte sig ytterligt vagt och motsägelsefull om pressen och Wilbur Schramm valde ut för honom lämpliga citat. Det fanns heller ingen entydig modell i de kommunistiska länderna.¹⁹

Det är inte lätt att göra upp med ett standardverk, en klassiker, som kommit att leva kvar längre än det kalla kriget under vilket den skrevs. Många forskare har velat kasta av sig den normativa förförståelse *Four Theories* har utgjort och tonen kan därför vara skarp. Ett exempel är kritikernas dragning till begravningsmetaforer. Titeln *Last Rights Revisiting Four Theories of the Press* är en ordlek med ”Last rites” det vill säga de sista sakramenten som ges på dödsbädden. Författarna Nerone *et al.* har velat ge dessa sakrament, inte så mycket till själva boken utan till den era som producerade den.²⁰

Medieforskarna Daniel Hallin och Paolo Mancini uttrycker sig i liknande termer:

Four Theories of the Press has stalked the landscape of media studies like a horror-movie zombie for decades beyond its natural lifetime. We think it is time to give it a decant burial and move on to the development of more sophisticated models based on real comparative analysis.²¹

Det förefaller gå sämre med begravningen i Sverige. Att studera ideologier och föreställningar om pressen har visserligen aldrig varit någon huvudfåra inom svensk forskning. Möjligtvis kan det vara en förklaring till att *Four Theories* har använts när normativa teorier om pressens samhällsroll har behövts i forskning och i läroböcker. Att England och USA är modelländerna blir dock problematiskt för svenska förhållanden. I *Four Theories* beskrivs aldrig någon partipress.²² Sverige har, som flera länder i norra Europa, långt in på 1960-talet haft en partipress som länkat ihop politik och press i ett opinionsbildningssystem. Det kan diskuteras vilken inverkan detta system hade på den ”fria” pressen, men den har dock fungerat på ett annorlunda sätt än i England och i USA där sambandet mellan politiska partier och tidningar har varit svaga.²³ Internationellt har denna frånvaro av ett partipresssystem i *Four Theories* uppmärksammats. Daniel Hallin och Paolo Mancini har velat lägga till ”Democratic corporatist model” för att beskriva pressförhållandena i norra Europa.²⁴ Robert Picard, professor i medieekonomi, har lagt till en demokratisk socialistisk modell anpassad för Skandinavien.²⁵ Det kan även noteras att inget nämns i *Four Theories* om att Sverige tidigt fick press- och tryckfrihet. Enligt bokens historieskrivning var det andra länder som följde efter de engelska och amerikanska förebilderna när det gällde pressfrihet.²⁶

***Four Theories* användning i Sverige**

De fyra modellerna förekommer genom åren i svensk litteratur då forskare försöker beskriva relationer mellan press och samhälle. Statsvetaren Torbjörn Vallinder presenterar i *Politik och press* från 1968 fyra olika pressideologier med hänvisning till *Four Theories* där ansvarmodellen beskrivs som en utveckling av den liberala pressideologin. Han kompletterar historieskrivningen med exempel från den svenska pressens historia.²⁷ Pressforskarna Stig Hadenius och Karl Erik Gustafsson skriver om pressideologier i *Svensk Presspolitik* från 1976 och fördjupar sig då i ansvarsideologin med hänvisning till Hutchins-kommissionen. De anser att det finns ett traditionellt sätt att se på pressideologier och att den viktiga skillnaden går mellan en auktoritär pressideologi och en frihetlig för alla demokratier.²⁸

Dessa böcker är dock gamla. Den viktigaste källan till att många i Sverige kommit i kontakt med modellerna är standardverket *Massmedier: En bok om press, radio & TV*, av Stig Hadenius, professor i journalistik och Lennart Weibull, professor i massmedieforskning, som kom ut första gången 1978. Här beskrivs den auktoritära ideologin, den frihetliga ideologin, den sociala ansvarsideologin och den marxistiska ideologin.²⁹ Det är en tjock lärobok som de flesta som utbildat sig till journalister och andra som studerar media får läsa i högre utbildningar. Den är enligt baksidestexten nödvändig för alla som vill hålla sina kunskaper om medievärlden aktuella. Nio upplagor senare, med flera omarbetningar, kommer den ut 2008 med en genomgång av fyra pressideologier. De beskrivs som ett av de mest kända försöken att klassificera olika typfall av förhållanden mellan massmedier och samhälle.³⁰ I de senare upplagorna har resonemangen om de fyra modellerna utvidgats, fördjupats och problematiserats. I den allra sista upplagan har avsnittet strukits ned till ett minimum. Författarna skriver att indelningen har kritiserats som alltför tidsbunden. De betonar också hur bakgrunden till de olika ideologiska synsätten är konfrontationen mellan näringsfriheten och yttrandefriheten, något som präglat mediedebatten i Europa under senare år. Författarna anser att det rimliga är att se de olika modellerna som idealtyper, eftersom ett massmediesystem sällan uppträder i rena former.³¹ Att betrakta ett presshistoriskt fenomen som modellerna i *Four Theories* som

idealtyper kan vara problematiskt. Det går naturligtvis att diskutera vad en idealtyp är, men förstådd som en analytisk renodling av ett urval typiska fenomen som existerar i omvärlden blir en sådan i det här sammanhanget ändå en modell som verkliga förhållanden kan mätas efter. Ett grundläggande problem som många kritiker påpekat, är att *Four Theories* beskriver faktiska pressförhållanden i ett fåtal länder och sedan gör dessa universellt gällande. Siebert *et al.* utförde inga komparativa analyser av olika nationella pressförhållanden utan knöt sig idealistiskt till olika västerländska tanketraditioner, som de ansåg hade allmän giltighet.³² När två auktoriteter som Hadenius och Weibull betraktar de fyra modellerna som idealtyper, lever de universella anspråk Siebert och hans medförfattare gjorde ändå vidare.

Någon nämnvärd problematisering av de fyra ”teorierna” får inte elever på gymnasieskolornas medieprogram i läroboken *Massmedier* från 2007, som hunnit med att tryckas i nio upplagor. Här konstateras att det finns fyra samhällsmodeller eller ideologier som har sin uppdelning utifrån synen på massmedier. Utan hänvisning till *Four Theories* upprepas de fyra modellerna. Det konstateras att i Sverige och Europa tillämpas en blandning av den frihetliga ideologin och ansvarsideologin. I boken finns sedan en övningsuppgift där eleverna ska tänka efter och ge exempel på länder som representerar de fyra medieideologierna.³³ Det är sannolikt få forskare i Sverige idag som använder sig av modellerna i sin egen forskning, men de kan dock återberätta dem i läromedel. Detta innebär en överföring till nästa generation. Studenter härmar de bättre lärda. De fyra ”teorierna” fortsätter att återberättas och deras position befästs som de modeller som pressen ska mätas efter.

I boken *Tryckfriheten: ordets män och statsmakterna* från 2006 använder Nils Funcke, journalist och tidigare kanslichef på Föreningen grävande journalister, modellerna med direkt hänvisning till *Four Theories*.³⁴ Han försöker analysera regeringens presspolitik under andra världskriget med modellernas bistånd. Han gör det på så sätt att han menar att den sociala ansvarsideologin är en blandning mellan den auktoritära modellen och den frihetliga. Det är en intressant och kanske sann reflektion, men pekar kanske mer på att de fyra ”teorierna” står i vägen för mer komplexa tolkningar.

Varför kan modellerna inte lämna oss?

Trots all kritik fortsätter *Four Theories* att vinna nya anhängare och 1998 blev den översatt till ryska. Colin Sparks tror att fortlevnaden kan bero på att boken är pedagogisk och också presenterar en lättförståelig metod för att analysera pressen.³⁵ Denna förklaring förefaller för enkel men för en läromedelsförfattare kan detta ha sina poänger. I läromedel som har getts ut i många upplagor kan det även vara svårt att slänga ut gammal skåpmat. Tankemönster från ursprungsmanuset från 1970-talet kan ha en tendens att leva kvar.

Även i Sverige finns försök att begrava boken.³⁶ Men det är inte lätt. Det som framställs som den rätta vägen, ”The Libertarian theory”, har på många sätt denna status även i Sverige, trots vår bakgrund med en partipress. Kent Asp har i *Uppdraget* från 1992 problematiserat användningen av *Four Theories* i Sverige. Han tror att förklaringen till ”teoriernas” sega överlevnad är att de handlar om två grundläggande föreställningar om pressen, en demokratisk och en odemokratisk: ”En sådan indelning är svår att komma ifrån om man önskar utveckla olika normativa teorier om massmedier.”³⁷ Kanske finns en huvudförklaring till fortlevnaden just i att denna indelning är internaliserad i västerländskt tänkande. De fyra ”teorierna” flyter ofta ihop till två när de används med en liberal ansvarsfull pressideologi på den ena sidan. Motpolen blir den auktoritära

pressideologin. Pressfriheten definierades på detta sätt genom sin motsats. Västvärldens presssystem hämtade på så sätt kraft och legitimitet.³⁸ Nerone *et al.* kritiserar i *Last Rights* denna svart-vita beskrivning av den goda demokratiska och den onda auktoritära pressen.³⁹ Globalt sett kan man betrakta det som en historieskrivning där främst Europa och USA blir norm för hur pressen ska fungera.⁴⁰ Den andra auktoritära sidan kan representeras av olika länder genom historien; Sovjetunionen, Kina, arabländerna eller länder i tredje världen.⁴¹ Detta kan förklara varför *Four Theories* har överlevt murens fall, kommunisterna kunde ersättas av andra länder som den auktoritära motpolen.

En annan besläktad väg att söka förklaringar är att gå tillbaka till de liberala rötterna. Att ”de fyra” inte vill lämna oss kan bero på att de har ett så starkt stöd i liberaldemokratiska värderingar som både finns politiskt och inbäddad i såväl media som institution som i själva professionen. Den klassiska liberalismen är ursprunget till hur vi ser på politik och på demokrati men är även grunden för mediernas självbild. Men medan den politiska liberalismen har gått igenom många plågsamma samtidsanpassningar har den liberala pressideologin bättre lyckats bevara ett tidlöst skimmer som en form av naturrätt. Den liberala pressideologin har överlevt in i våra dagar som normsystem för mediernas självbild, som legitimerande grund för dess granskande funktion och roll som tredje statsmakt i ett demokratiskt samhälle. *Four Theories* har blivit förkunnelseverket för detta tidlösa skimmer. Den ger uttryck för vad idéhistorikern Sven-Eric Liedman kallar frusen ideologi. Med det menar han den ideologi som en gång var skälet till att en institution skapades, i detta fall pressen. Sven-Eric Liedman uttrycker det som att den frusna ideologin genom en ”kvardröjande, svårgripbar men ändå påtaglig anda” fortsätter att styra.⁴²

Inte ens forskare går fria. Det finns en risk att forskare som studerar pressen låter denna frusna ideologi utgöra förförståelsen av det som ska uppfattas som det normala tillståndet och även den mest kritiska forskare kan fastna i detta synsätt.⁴³ Nerone *et al.* anser att *Four Theories of the Press* är ett exempel på detta:

The myth of the free press in the service of society exists because it is in the interest of media owners to perpetuate it. *Four Theories* seems to explore the myth; actually it provides an intellectual ratification for it.⁴⁴

Siebert *et al.* ger intryck av att undersöka myten om den ”fria” pressen men i själva verket skänker de myten sin vetenskapliga auktoritet. Det gör de eftersom det som ska undersökas samtidigt är deras utgångspunkt.

Att medierna är viktiga för demokratin är en funktion som är svår att avvisa, men det är ett samband som är djupt problematiskt. För att analysera mediernas normsystem behöver detta system förhållas kritiskt till de liberaldemokratiska värderingar som ofta uppfattas som det normala tillståndet. Våra föreställningar om ”demokrati” och om ”tredje statsmakten” är insnärjda i den klassiska liberalismens idégod.

Frågan är då hur *Four Theories of the Press* ska hanteras. Är det en lösning att alla spår av boken raderas ur läromedel och annan litteratur? Enligt min uppfattning bör *Four Theories* inte begravas. Den är ett unikt dokument som beskriver en tidsandas föreställningar om pressen. Den ger också forskaren viktiga nycklar till relationerna mellan den liberala pressideologin och liberaldemokratiska värderingar. *Four Theories* behöver dock befrias från sin universella aura och placeras in i sitt historiska sammanhang. Förhoppningsvis kommer de 10:e upplagorna av standarverken *Massmedier* innehålla intressanta beskrivningar av de fyra modellerna under rubriken presshistoria.

Noter

1. Fred S. Siebert, Theodore Peterson, Wilbur Schramm, *Four Theories of the Press*, (Urbana: University of Illinois Press, 1963).
2. Siebert (1963) s. 2 f.
3. James Curran, *Media and Power* (London: Routledge, 2002) s. 167.
4. John C. Nerone (ed.), *Last Rights: Revisiting Four Theories of the Press* (Urbana: University of Illinois Press, 1995) s. 1. I USA har de fyra teorierna ofta underkänts av forskare men ändå kommit att bli standard i läroböckerna på universiteten, se Kaarle Nordenstreng, "Beyond the Four Theories of the Press", i Jan Servaes, Rico Lie (eds.), *Media & Politics in Transition – Cultural identity in the Age of Globalization*, (Leuven: Acco, 1997) s. 100.
5. Nordenstreng (1997) s. 99-109.
6. Nordenstreng (1997) s. 97.
7. Nerone (1995) s.10 ff.
8. Siebert (1963) s.14.
9. Betydelsen av "Libertarian" har förändrats sedan 1956. I boken används det för att beteckna den liberala pressmodellen. Idag är libertarian mer en beteckning för nyliberal eller för politisk filosofi som motsätter sig alla former av tvång riktat mot individen.
10. Siebert (1963) s. 57.
11. Siebert (1963) s. 75, Jan van Cuilenburg, Denis McQuail, "Media Policy Paradigm Shifts: Towards a New Communications Policy Paradigm", *European Journal of Communication*, 2003:18, s. 191f, Denis McQuail, *McQuail's mass communication theory*, 4th edition (London: SAGE, 2000) s. 148f.
12. Siebert (1963) s. 78-94.
13. Jerilyn S. McIntyre, "Repositioning a Landmark: The Hutchins Commission and Freedom of the Press", *Critical Studies In Mass Communication*, 1987:2, vol. 4, s. 137.
14. Siebert (1963) s. 5f, s.140-146.
15. Kent Asp, "Demokratien och det journalistiska uppdraget", i *Uppdraget: journalistiken och den moderna demokratin* (Stockholm: Tiden, 1992) s. 14.
16. Nerone (1995) s. 2 ff, s. 22.
17. Nerone (1995) s. 8 ff, s. 18, s. 126 ff.
18. McQuail (2000) s.153ff.
19. Colin Sparks, "Media theory after the fall of European communism. Why the old models from East and West won't do anymore.", i James Curran, Myung-Jin Park, (eds.), *De-Westernizing Media studies* (London: Routledge, 2003) s. 37 ff.
20. Nerone (1995) preface xi.
21. Daniel C. Hallin, Paolo Mancini, *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics* (New York: Cambridge University Press, 2004) s. 10.
22. I förbigående nämns att vissa journalister var anhängare till olika partier något som snedvinklade rapporteringen, se Siebert (1963) s. 60.
23. Stig Hadenius, Lennart Weibull, *Massmedier. En bok om press, radio och tv* (Stockholm: Bonnier, 1999) s. 118. För diskussion om partipressen som förklaringsmodell se Tom Olsson, *Rätten att tala politik. Medieintellektuella och manlig medielogik under 1900-talet* (Stockholm: Carlsson, 2006) s. 12-18
24. Hallin/Mancini (2004) s. 10ff, s.143-197.
25. Nordenstreng (1997) s. 100
26. Siebert (1963) s. 67.
27. Torbjörn Vallinder, *Press och politik* (Lund : Gleerup, 1968) s. 7-18.
28. Karl Erik Gustafsson, Stig Hadenius, *Svensk Presspolitik* (Stockholm: Aldus, 1976) s. 55 ff.
29. Hadenius/Weibull (1978) s. 18 ff. Författarna gav även ut en föregångare med annan titel redan 1970.
30. Stig Hadenius, Lennart Weibull, Ingela Wadbring, *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*, 9:e upplagan (Stockholm: Ekerlid, 2008) s. 20 ff.
31. Hadenius/Weibull/Wadbring (2008) s. 23.
32. Curran (2002) s. 167, Hallin/Mancini (2004) s. 2f.
33. Lars Petersson, Åke Pettersson, *Massmedier* (Malmö: Liber 2007) s. 28-32.
34. Nils Funcke, *Tryckfriheten: ordets män och statsmakterna* (Stockholm: Carlsson, 2006) s. 225-229
35. Sparks (2003) s. 36.
36. Se Asp (1992) s. 14 ff, Gunnar Nygren, *Skilda medievärldar. Lokal offentlighet och lokala medier i Stockholm* (Eslöv: Symposium, 2005) s. 36 ff.
37. Asp (1992) s. 14.
38. Sparks (2003) s. 42.
39. Nerone (1995) s. 23 f.

40. Kritiker menar att boken etablerade en tradition i forskningen att se andra länders mediasystem utifrån västvärldens normer, se Curran, James, Park, Myung-Jin, *De-Westernizing Media studies* (London: Routledge, 2003) s. 3 ff.
41. Hadenius/Weibull (1999) s.19. Exemplet med länder i arabvärlden ersätts i nästa, 8:e upplaga med länder i tredje världen. I den 9:e upplagan har alla exempel på länder strukits.
42. Sven-Eric Liedman, *I skuggan av framtiden: modernitetens idéhistoria*. (Stockholm: Bonnier Alba, 1997) s. 51.
43. Nordenstreng menar att det finns två typer av teorier om pressen. Den ena typen handlar om idealen och är de som lärs ut på journalistutbildningar som en form av professionell doktrin men som även kan förekomma i viss forskning. Den andra typen används av forskare, exempelvis sociologer, och hanterar den reella situationen. Se Nordenstreng (1997) s. 106 f. Colin Sparks beskriver hur *Four Theories* cementerats i det kollektiva medvetandet, även hos dem som försöker vara kritiska, Sparks (2003) s. 36.
44. Nerone (1995) s.29.

Litteratur

- Asp, K. (1992) 'Demokratin och det journalistiska uppdraget', i *Uppdraget: journalistiken och den moderna demokratin*. Stockholm:Tiden.
- Cuilenburg, J. v., McQuail, D. (2003) 'Media Policy Paradigm shifts: Towards a New Communications Policy Paradigm', *European Journal of Communication*, 18 (2): 181-207.
- Curran, J., Park, M-J.(eds.) (2003) *De-Westernizing Media Studies*. London: Routledge.
- Curran, J. (2002) *Media and Power*. London: Routledge.
- Funcke, N. (2006) *Tryckfriheten: ordets män och statsmakterna*. Stockholm: Carlsson.
- Gustafsson, K.E. Hadenius, S. (1976) *Svensk Presspolitik*. Stockholm: Aldus.
- Hadenius, S., Weibull, L. (1978/1999/2005) *Massmedier. En bok om press, radio, tv*. Stockholm: Bonnier.
- Hadenius, S., Weibull, L., Wadbring, I. (2008) *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlid.
- Hallin, D., Mancini, P. (2004) *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Liedman, S-E. (1997) *I skuggan av framtiden: modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonnier Alba.
- McIntyre, J. S. (1987) 'Repositioning a Landmark: The Hutchins Commission and Freedom of the Press', *Critical Studies in Mass Communication*, 4 (2): 137-159.
- McQuail, D. (2000) *McQuails Mass Communication Theory*, 4th edition. London: SAGE.
- Nerone, J. C. (ed) (1995) *Last Rights: Revisiting Four Theories of the Press*. Urbana: University of Illinois Press.
- Nygren, G. (2005) *Skilda medievärldar. Lokal offentlighet och lokala medier i Stockholm*. Eslöv: Symposium.
- Nordenstreng, K. (1997) 'Beyond the Four Theories of the Press', in Servaes, J., Lie, R. (eds.) *Media & Politics in Transition – Cultural Identity in the Age of Globalization*. Leuven: Acco.
- Olsson, T. (2006) *Rätten att tala politik. Medieintellektuella och manlig medielogik under 1900-talet*. Stockholm: Carlsson.
- Petersson, L., Pettersson, Å. (2007) *Massmedier*. Malmö: Liber.
- Siebert, F. S., Peterson, T., Schramm, W. (1963) *Four Theories of the Press*. Urbana: University of Illinois Press.
- Sparks, C. (2003) 'Media Theory after the Fall of European Communism. Why the Old Models from East and West Won't do Anymore', in Curran, J., Park, M-J. (eds.) *De-Westernizing Media Studies*. London: Routledge.
- Vallinder, T. (1968) *Press och politik*. Lund: Gleerup.

ELIN GARDESTRÖM, B.A., Doktorand vid Nationella forskarskolan i utbildningshistoria, Uppsala universitet och Institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola, elin.gardestrom@sh.se

